

rol de “pașaport” ce ușurează ajungerea “în împărăția cerurilor”. Autorul face aici o trimitere la două autorități în domeniu, Adamus Olearius, Bernard Picart și un oarecare Nicolai, fiind reprodus chiar și conținutul unei asemenea scrisori, nefiind însă suficient de clar dacă obiceiul utilizării acestor scrisori este considerat propriu doar lumii rusești sau fusese constatat de Vasilie Popp și în societatea românească ardeleană. Deoarece această practică aduce mult cu cea a indulgențelor din lumea occidentală, eventualitatea prezenței sale printre românii transilvăneni poate primi și o altă explicație decât adoptarea sa pe filieră rusească (de fapt slavonă, de sorginte sud-dunăreană). Aprofundarea cercetării interferențelor spirituale pe tărâm transilvan câștigă astfel, prin această remarcă a lui Vasilie Popp, un semnificativ imbold.

Cel de-al doilea caz, discutat în paragraful 75, se referă la obiceiul ca “moștenitorii mortului” să ridice “la capul mormântului o cruce fie din lemn, fie de marmură, iar cei mai săraci o simplă piatră”. Informații suplimentare sunt oferite în capitolul XXX, paragraful 84, unde se spune că pietrele de mormânt “erau fie în formă de cruce, fie simple și suporturi de lemn completează uneori lipsa lor”. În ambele cazuri se remarcă o oarecare ambiguitate, în sensul că acea “simplă piatră” nu avea neapărat o formă de cruce, fapt ce pare a fi confirmat de enunțul din paragraful 84, unde pietrele de mormânt sunt clasificate după formă: “de cruce”, respectiv “simple”, și aceeași presupunere este valabilă și pentru “suporturile de lemn”. Lipsa crucii de pe mormânt, indiferent de materialul din care putea fi ea confecționată, este un indiciu nu numai al condiției economice precare a familiei defunctului, ci și al perpetuării unei alte practici ancestrale care să nu fi cunoscut “efectul de creștinare” sau al pătrunderii în lumea românească transilvăneană a unei practici de dată recentă și anume aceea a renunțării la monumentele funerare cruciforme datorită adoptării confesiunilor protestante. Din nou Vasilie Popp ne pune în fața unei realități cu valențe ce incontestabil merită să fie cunoscute mai în profunzime și care ilustrează fenomene surprinzător de complexe.

Privind *De funeribus plebejis Daco-Romanorum ...* fie și numai din perspectiva acestor două detalii, cărora autorul nu le conferă decât o importanță secundară, dar care pot fi deschizătoare de drumuri spre noi cercetări, aproape că nu putem decât să regretăm acribia și profesionalismul cu care editorii săi s-au străduit să-i descifreze secretele, reușind în mod admirabil să surprindă valoarea de ansamblu a unei opere pe care un alt mare contemporan și în același timp colaborator apropiat al lui Vasilie Popp, Petru Maior, o considera cu atât mai necesară cu cât “nimeni nu a mai scris despre acest subiect mai înainte” (p. 119). Din păcate, speranțele pe care acest adevărat animator al spiritului românesc și le-a pus în opera la a cărei realizare a participat personal, prin informațiile oferite cu generozitate autorului său, au fost, la fel ca și în cazul *Învățăturii spre surparea superstițiilor norodului*, rămasă în manuscris, surclasate de consecințele nefaste ale slabei circulații în epocă și ulterior a acestei lucrări unice în felul ei. Subiectul său – moartea, privită ca sfârșit inevitabil al oricărei experiențe umane – a intrat abia de curând în sfera de interes a istoricilor români, printre cele mai importante contribuții în domeniu inserându-se tocmai cercetările lui Marius Rotar. Efortul său de a scoate la lumină opera ilustrului predecesor este cu atât mai lăudabilă cu cât încă de aflăm în faza de pionierat în ceea ce privește problematica ridicată de percepția morții în societatea românească. De asemenea, colaborarea sa cu profesorul Iacob Mârza, unul dintre cei mai buni cunoscători ai fenomenului iluminist, a fost cu siguranță benefică. Traducerea textului latin, semnată de Andreea Mârza, a fost și ea o soluție inspirată, care asigură lucrării o reală accesibilitate. În ansamblu, ne aflăm deci în fața unei ediții realizate după toate exigențele, cu o înfățișare grafică sobră dar elegantă și care sper să se bucure, în sfârșit, de succesul binemeritat dorit de Petru Maior, chiar dacă așteptările sale ca subiectul să fie tratat de așa manieră încât “să nu mai poată fi rezervat pentru alții” s-au dovedit prea optimiste.

ANA DUMITRAN

Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, [1] f. + 514 p. +[1] f.

La origine o apreciată teză de doctorat în Istorie, cartea lect. univ. dr. Corina Teodor, care a apărut anul trecut, este, dacă se poate afirma așa, o invitație în lumea discursului românesc ecleziastic din Transilvania (1850-1920). Înzestrată cu o emoționantă *Introducere* (p. 1-), convingătoare din perspectiva concepției și metodei autoarei asupra cărora vom reveni, lucrarea este judicios structurată

pe șase capitole, diferite sub aspectul intensității discursului istoric, începând cu I) *Prin atmosfera epocii* (p. 7-85) și II) *Istorici ai Bisericii din Transilvania: sumare profiluri* (p. 87- 98), continuând cu III) *Anii 1850-1870: istoriografia legitimatoare* (p. 99-187) și IV) *Anii 1870-1910: triumful istoriografiei confesionalizante* (p. 189-349) și încheind cu V) *Anii 1910-1920: reconcilierea* (p. 351-455), respectiv VI) *O tentativă bilanțieră* (p. 457-470).

O justificare a discursului istoric întâlnim, sub aspect conceptual și metodologic, chiar în partea introductivă, în care Corina Teodor menționează, între altele, lipsa unei imagini complete a efortului istoriografic între 1850-1920; tentația cercetării comparatiste a istoriografiei românești, ortodoxe și greco-catolice; pragmatismul unei atari „periegeze istoriografice”. Totodată, nu lipsită de interes este opinia autoarei asupra statutului de „istoric al bisericii”, pe care-l abordează în sens mai larg, analizând în fond toate textele, de diferite mărimi, care răspund unor reguli în cercetarea științifică a domeniului. De aceea, sunt luate în discuție chiar și contribuții în domeniul istoriei culturii, teologiei, memorialisticii, dacă acestea propuneau abordări efective asupra istoriei Bisericii și a vieții religioase.

Lectura atentă, cu creionul în mână, a cărții Corinei Teodor este profitabilă din perspectiva istoriografică, dacă acceptăm periodicizarea discursului istoric ecleziastic oferită: **istoriografia legitimatoare** (1850-1870); **istoriografia confesionalizantă** (1870-1910) și **istoriografia reconciliantă** (1910-1920). O astfel de periodizare are în vedere, pe de o parte, particularitățile politice și, pe de altă parte, direcțiile discursului istoric românesc extracarpatic și continental. În raport direct cu această precizare, oricare din cele șase capitole ale lucrării le-am parcurge, am întâlni, înainte de toate, efortul istoricului pentru sinteză, la îndemâna unei documentații inedite și editate, analizată în mod convingător. Bunăoară, în cazul capitolului al cincilea, în care Corina Teodor glosează asupra reconcilierii sub aspect istoriografic, ceea ce corespunde deceniilor 2-3 ale secolului al XX-lea, îi permite cercetătorului interesat de subiect să ia contact, la îndemâna unei scări a demonstrației istorice, cu mai multe elemente credibile și coerente sub raport istoriografic, cu aspecte ale modernizării în câmpul discursului istoric (1910-1920): reconcilierea cu câțiva ani înainte de „Marea Unire de la Alba Iulia” (1 Decembrie 1918), când asistăm la integrarea discursului istoric ecleziastic în efortul istoriografic general românesc și se înregistrează, tot atunci, reconcilierea între scrisul istoric ortodox și greco-catolic; continuarea liniei tradiționale și valorificarea ei; problema obiectivității, din perspectiva relativismului în cercetarea istorică; istoria ecleziastică și „l’image de l’autre”; efortul de reintegrare a istoriei bisericești în istoria națională; formula istoriografică a noilor sinteze de istorie ecleziastică; discursul de recepție de la Academia Română al lui Ioan Lupaș, *Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovanu*, București, 1920, considerat, „modelul de reconciliere istoriografică”.

Cartea Corinei Teodor se încheie cu o „tentativă bilanțieră”, interesantă din perspectiva unei formule pentru cercetarea științifică în câmpul istoriei ecleziastice, la care se adaugă un util *Rezumat*, în limba franceză (p. 471-485). Nu putem trece cu vederea secțiunea cu *Bibliografie selectivă* (I. *Izvoare*; II. *Lucrări generale*; III. *Lucrări speciale*) (p. 487-511), mai mult decât necesară, care demonstrează un anumit strat în cunoașterea istoriei și pledează pentru o modernă metodă în investigația științifică. O privire de ansamblu asupra cărții Corinei Teodor, care și-a conceput cercetarea ca o incursiune în lumea scrisului istoric ecleziastic din Transilvania anilor 1850-1920, ne înlesnește lectura unei inteligente și utile propuneri pentru cercetarea ductului istoriografic, într-o etapă interesantă în care asistăm la o diversificare sub aspect metodologic și conceptual a travaliului istoricilor. De fapt, suntem în fața unei convingătoare pledoarii pentru abordarea discursului ecleziastic fără inhibiții culturale și teologice, interpretat ca o parte componentă a civilizației românești moderne, fenomen care n-a rămas fără urmări asupra unor cercuri de cititori.

IACOB MĂRZA

Cornel Tatai-Baltă, *Iuliu Moga (1906-1976)*, Blaj, Editura Astra, Despărțământul „T. Cipariu”, 26 p. + 42 foto.

Anul acesta, cu puțin timp în urmă, a văzut lumina tiparului o nouă lucrare semnată de neobositul profesor universitar albaulian, Cornel Tatai-Baltă. Ea continuă șirul publicațiilor semnate de acest harnic cercetător, dintre care amintim: *Secvențe din arta plastică blăjeană (sec. XVIII-XX)*, 1993; *Gravorii în lemn de la Blaj (1750-1830)*, 1995 – teză de doctorat; *Pagini de artă românească*, 1998;